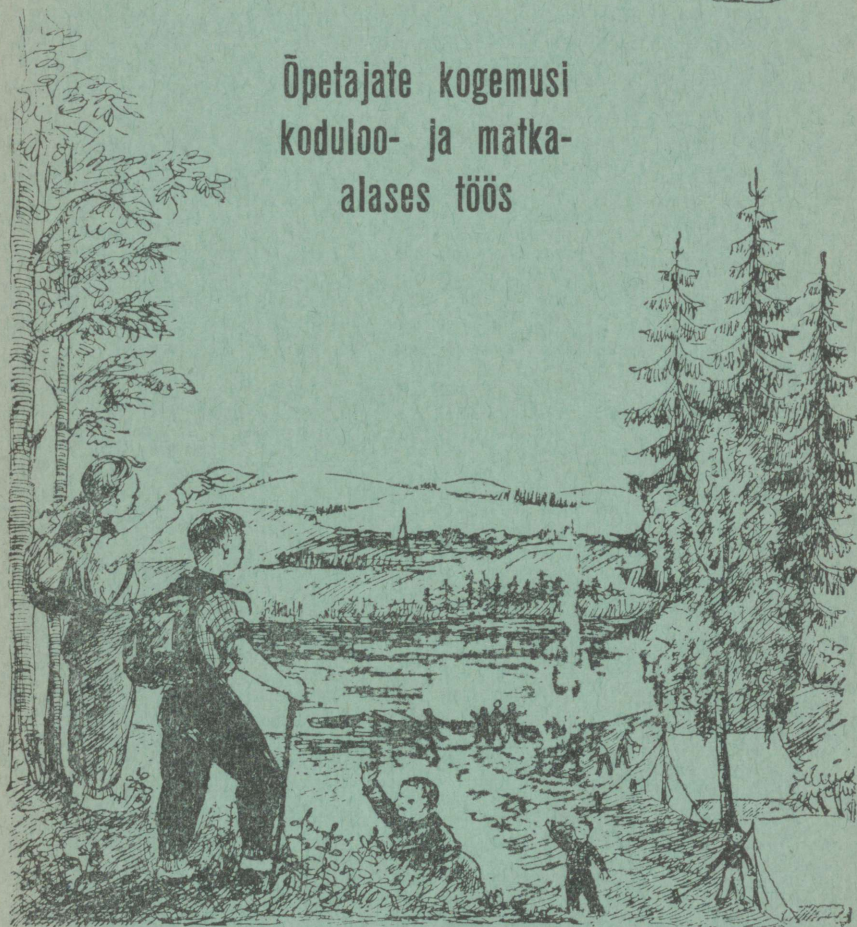

ÕPI TUNDMA OMA KODUMAAD!

Õpetajate kogemusi
koduloo- ja matka-
alases töös

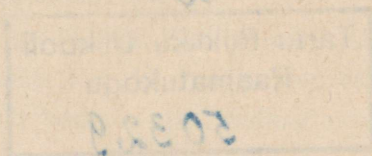

Eesti NSV Haridusministeeriumi
Vabariiklik Laste Turismi-Ekspeditsiooni Toom

A-23297

ÕPI TUNDMA OMA KODUMAADI

ÕPETAJATE KOGEMUSI KODULO-
JA MATKAALASES TÖÖS

VABARIIKLIK LASTE TURISMI-EKSKURSIONI JAAM
TALLINN 1959

Sissejuhatuseks.

Meie vabariigi koolides on kodulooringe asutatud alles viimaste aastate jooksul, mille tõttu vastavaalaseid töökogemusi on vähestel pedagoogidel. Käesolev brošüür sisaldab IV vabariiklikel pedagoogilistel lugemistel esitatud A. Martini töö «Minu kogemusi töös kodulooringiga Mäetaguse 7-kl. Koolis» (lühendatud kujul), mis peaks pakkuma asjast huvitatud õpetajatele ja vanempioneerijuhtidele palju väärtuslikke mõtteid tööks oma kooli kodulooringiga.

Vabariiklik Laste Turismi-Ekskursiooni Jaam jätkab ka edaspidi nii õpetajate kui ka vanempioneerijuhtide töökogemuste tutvustamist koduloo- ja matkaalases töös ning ootab vastavat kaastööd.

MINU KOGEMUSI TÖÖS KODULOORINGIGA MÄETAGUSE 7-KL. KOOLIS

AUGUST MARTIN

Õpetaja-pensionär.

Töö hinnati IV vabariiklikel pedagoogilistel lugemistel II auhinnaga.

Kui ma 1954. a. sügisel asusin tööle Mäetagusele, anti mulle juhtida koolis alles rajatav kodulooring. Direktor oli sellise nime koos lühikese juhendiga selle ringi tööks leidnud Perovi käsiraamatust, arvanud, et see võiks olla koolile kasulik, ning esitas oma tööplaanis pedagoogilisele nõukogule klassivälise töö raames teiste varem töötanud ringide kõrval ka selle uue. Mulle seda ringi otseselt ei pakutud, pakuti kirjandusringi. Kuna koolil oli eesti keele ja kirjanduse õpetajaid kaks, vaidlesin ma sellele vastu ning olin nõus võtma endale kodulooringi juhtimise. Põhjuseks, miks ma just seda ringi soovisin, oli asjaolu, et ma kogu oma pedagoogilise töö jooksul (sellal oli seda juba 45 aastat) olin ühel või teisel kujul kodu-uurimisega tegelnud; et ajaloole, mida ma oma peamine kõrval siin õpetasin, see ring oli lähedane, ning ümbruskondki ei olnud mulle võõras: enne Esimest Maailmasõda, siis veel noore õpetajana, olin siin töötanud aasta ühes vallakoolis.

Kodulooringi liikmeks astuda avaldas soovi ümmarguselt 30 õpilast (5.—7. klassini). Tutvusime ringi eesmärkidega, moodustasime juhatus. Koostatud tööplaani kujunes ulatuslikuks. Selles oli küsimusi ajaloo, geograafia, bioloogia, rahvaluule ja kultuuri alalt. Geograafia ja bioloogia alal eduka töö saavutamiseks palusime endale appi nende ainete õpetaja Leili Palotsa, kes pööras ringi tööle küllaltki suurt tähelepanu. Ta viis läbi mõned töökoosolekud oma aine alalt, juhendas herbaariumide ja muude kollektsioonide koostamist ning võttis juhtivat osa matkadest. Eri sektsioonidesse me õpilasi siiski ei jaotanud, sest nad tundsid enam-vähem ühtlaselt huvi kõigi alade vastu. Alade vahel jagunesid vaid töökoosolekud. Ka ei eraldunud me kuidagi kooli üldisest elust: kooli seinalehe kaudu oli kogu kool alati informeeritud ringi jooksvast tööst, ta saavutustest ja võitudest. Osavõtt ringi töökoosolekutest oli võimaldatud kõigile, nii õpetajaile kui ka õpilastele (ka noorematest klassidest). Eriti matkadele soovisid nad kaasa tulla,

mida sobival korral ka võimaldasime. Ringi poolt kogutud arheoloogilised, biooogilised ning muud materjalid said kogu koolile õppevahendeiks, mida kasutati vastavate ainete tundides. Milline väärtus on sellistel õppevahenditel, mis on saadud oma ümbrusest!

Töökoosolekute kohta koostas ringi sekretär, selle puudumisel aga keegi ringi liikmetest protokolli, muude ürituste, eriti matkade kohta kirjutati ülevaated, mis tavaliselt ilmusid ka kooli seinalehes. Raskusi tekitas see, et isegi vanemate klasside õpilased olid liiga saamatud ning oskamatud oma mõtete avaldamisel kirjalikult, vanemait inimestelt mälestuste üleskirjutamisel, kirjelduste ning ülevaadete koostamisel. Ringi töökoosolekuiks oli aeg rangelt planeeritud: kord või kaks kuus. Raske oli leida aga matkadeks niisugust aega, millal kõik soovijad oleksid saanud kaasa tulla. Enamasti tuli selleks kasutada pühapäevi ja koolivaheaegu.

Mäetaguse kool on kodu-uurimistöö organiseerimise võimaluste poolest soodsas olukorras (ma ei mõtle, et mõni kool sesuhtes saaks olla halvas olukorras). Kool asub endises mõisa hoones keset kaunist parki. Mõnisada meetrit temast lääne pool asub kõrge vallseljak kõrvalharude ja kuplitega, kust avaneb võrratuid vaateid ümbritsevatele asulatele, metsadele, soodele, soosaartele. Paistaksid järvedki, kui neid ei peidaks metsamüür. Silmapiiril paistavad tehaste suitsevad korstnad — Kohtla-Järve loodes, Sompa-Ereda põhjas, Ahtme kirdes. Maanteedel on haruldaselt vilgas liikumine: isekallutajad viivad Mäetaguse oosidest liiva tööstusrajooni uusehitustele. Kruusaaukudes karjäärides võib näha üha uusi ja uusi paljandeid omaaegsetest jääaja moodustistest. Kohaliku looduse ilu on aga kruusa-võtmine palju rikkunud.

Esimesel sügisel me matkasime kooli ümbruskonnas, uurisime ümbruskonna geograafiat, määrasime kohti kaardi järgi. Edasi siirdusime tamme alusele karjamaale — tasandikule suurte tamme ning mõningate suurte rändrahnudega, milledest suurima on pikne veel praegu elavate inimeste mälestuse järgi huvitavalt lõhestanud. Seda ala läbib idas, umbes 2-kilomeetrise vahemaaga suurest vallseljakust rööbiti viimasega kulgev madal moreenseljak, suundudes lõunasse — Uhele, olles eelmäeks laiemale mägisele alale, mis Sõõrumäelt alates ulatub Iisakusse.

Esimeseks suureks probleemiks meie uurimistöös — see jäi meile selleks kõigi kolme aasta jooksul, mil ma selle ringiga töötasin — oli Kalina soo Linnamägi. Selle olemasolust olid

lapsed vaid uduselt kuulnud. Õpetajatest ja õpilastest polnud mitte keegi seal käinud.

Matkajad Kolostri paljandil 1956. a. talvel.

Tutvusime ENSV linnuste nimestikuga, linnamägede kaardiga. Viimaselgi ei olnud selle asukoht täpselt märgitud, nii nagu ebamäärane oli nimigi «Linnamägi Tammiku mõisa maal» (Kalina küla oma maadega, samuti Kalina soo kuulusid varem sellele mõisale). Kirjutasime ENSV TA Ajaloo Instituudile ja palusime neilt kõige uuemaid andmeid selle linnamäe kohta. Vastuse saime prof. H. Mooralt, kes meie jaoks oli lasknud teha väljakirjutused instituudi arheoloogia sektoril olevaist andmeist. Neist selgus, et linnamägi oli sattunud Jordani ja Jaan Jungi poolt koostatud nimestikesse kohaliku koolmeistri teatamisel, ilma et kumbki oleks seda vaatamas või uurimas käinud. Tartu Ülikooli kihelkonnakirjeldajad kodanlikul ajal olid seda otsimas käinud, kuid mitte leidnud. Nii püsis ta kaheldavate linnuste hulgas. Prof. Moora ergutas kõigiti meie huvi linnamäe uurimise vastu. Meie omalt poolt oleme esitanud temale kõik linnamäe kohta hangitud andmed. Kon-

takt Ajaloo Instituudiga on meil jäänud tihedaks kogu selle aja jooksul, millal ring on töötanud.

Hakkasime meil leiduva kirjanduse abil koguma materjale linnamägedest üldse ning käsitlema neid ringi töökoosolekuil. Enn Kippeli «Meelisest» (katkend sellest «Lembitu võitleb raudrüütlitega» on kooli V kl. lugemikus) lugesime, kuidas Lembitu kaitses oma Leola linnust ning Meelis Vjatškoga Tartut. Lõhavere linnuse ja teistest arheoloogilistest kaevamistest oli meil materjale. Selle ettevalmistava uurimistööga jõudisime Läti Henriku kroonikani, milles leidub rida linnuste vallutamise kirjeldusi. Et meiegi asulad on vanad ja et nende nimed esinevad juba meie maa vallutamise ajal penirüütlite poolt, seda uurisime Taani hindamise raamatust, mis samuti kui Läti Henriku kroonikagi pärineb XIII sajandist.

Kõik need ettevalmistavad tööd tegime sügisel, siis kui lakkaline Kalina soo oli alles vett täis. Ootasime talve. Alles 20. veebruaril, külmal päikesepaistelisel pühapäeval matkasime suuskadel linnamäe poole. Kogunemine oli määratud Kolostrile, 3—4 km koolist põhja pool. Siit laskusime alla sohu. Hoolimata pakasest läikis mõnedes hästinähtavates allikarikastes soolaugastes lahtine vesi. Soo oli kaetud madalate männikesega parajasti nii kõrgelt, et silmapiiri polnud näha. Ühel poisil tuli ronida turbakuuri katusele, kuhu metsaga kaetud linnamäe kühm paistis, ja määrata kompassi abil suund. Sooteed oli 2 km. Peagi kadusid männid ja me suusatasime otse linnamäele.

Sinna jõudnud ja tõusnud linnuse lõunavallile, avanes meile esivanemate kants oma täies väarikuses: kõrgete vallide keskel linnuse õu, ümbritsevast soost vaid veidi kõrgem, põliste kuuskedega, mingi künkaga kirdenurgas. Õuel, mis kujundatud mäe järele, on veidi looga kaju. Vallidele tuisanud lumehanged suurendasid tublisti nende kõrgust. Valli põhjapoolses otsas oli selgesti eraldatav väravakoht. Linnamägi oli rajatud mannerjää poolt moodustatud vallseljaku laiiale kõrgemale otsale, just sinna, kus ta soost kerkib. Kaevamise teel on ta lahutatud värava juurest põhja poole jätkuvast kitsast ning madalast seljakust, jäetud on vaid vankrilaiune ühendustee. Selle kõrval on trehtritaoline sügav auk, mis omal ajal võis olla kas kelder väravatorni all või kaev. Ümber linnamäe on olnud kraav, mis läänevalli all oli allikavett nii täis, et see ei olnud jäätunudki. Fotoaparaati meil kaasas polnud, hiljem käisime pildistamas. Mõõtmisel saime mäe pikkuseks 140, laiusseks 50 m, vallide kõrguse mõõtmist segas sügav lumi.

Linnamäel olles katsusime ette kujutada, missugune võis ta olla oma täies väljaehituses muinasajal, ja mis siin kõik võis olla toimunud sajandite, võib-olla aastatuhande kestel, mille kohta meil puuduvad andmed.

Küllaldaselt puhanud, uurisime vallseljakut tükk maad põhja pool. See on paiguti täielikult veetud kruusaks, kuna Kahula külal, kuhu siit heinamaad kaudu viib kindel tee, pole lähemal kruusavõtmise kohta. Siit siirdusime kirdesse Kalina soo järvele, mille jääkattest liuglesime kergelt üle. Järv on keskmise suurusega, umbes 300 m läbimõõduga ja peaaegu ümmargune. Tagasiteel uurisime lõuna pool asuvaid Mäetaguse vallseljaku üksikuid kõrgendikke: Paatermäge, Veskijärve mäge, Metsamäge ning orgusid nende vahel. Veskijärve mäe järsakuil demonstreerisid meie vaprad suusatajad oma laskumisosavust ning hüppeid. Selle kauni päeva õhtul koju jõudes tundsim endid tõeliste avastajatena. Hiljem oleme korduvalt sooritanud matku sellele linnamäele, kuid ükski hilisemaist pole meid nii vaimustanud kui see esimene.

Märtsis, kooli vaheajal tegime suusamatka Jõuga linnustele. Seal on neid sügavas metsas kaks, paarikilomeetrise vahega. Rahvasuus kannavad nad Ees- ja Taga-linnamäe nime. Ka metskonnakaardile on nad kantud nende nimedega. Need on järskude nõlvadega kõrged kingud. Taga-linnamägi on haruldaselt suur, kaetud kõrge metsaga, ümbritsev metsaalune on märg, peaaegu soine. Ees-linnamäel leidub suuri auke. Taga-linnamäel neid pole. Vallid ja kraavid puuduvad. Võib-olla on neid kunagi olnud, aga et künkad koosnevad liivast, on nad ehk aegade jooksul tasandunud. Igal juhul mingit osa on need kohad muistses maakaitstes etendanud, muidu ei nimetaks rahvapärinus neid linnamägedeks. Võib-olla olid need vaid pelgupaigaks sõdade ajal.

Seegi päev oli ilus, päikesepaisteline, soe. Tagasi tulime Jõuga järvede kaudu, kogudes kohalikele elanikele teateid ning pärimusi Põhjasõja-aegsete lahingupaikade kohta Jõugal.

Vahepeal hakkasid õpilased nii kodulooringis kui ka V kl. ajalootundides tehtud selgitustöö tagajärjel kooli tooma arheoloogilisi leide. Kõik need olid leitud varem, lebanud aitudes, lakkades, kuurides. Nii tõi väike V kl. tüdruk Inna Polissinski kooli XII sajandi mõõga, mille ta vanaisa Mihkel Kriisk oli aastaid tagasi Arvilas välja kündnud põllul, nähtavasti kalme servast; teised tõid odaotsi, vanu hõbe- ja vaskrahasid. Kui me töökoosolekul viimaseid vaatlesime, siis äratas kõigis tähelepanu asjaolu, et kõik XVII saj. rahad olid rootsi, XVIII saj.

omad aga vene päritoluga. Põhjasõja kohta kogusid õpilased pärimusi selle sõja lahingupaikadest Jõugal, Peril, Ratvas, Mäetagusel, Rootsi kuninga kuldtõllast Jõuga järves, Vene ja Rootsi «väravatest» (ülekäigukohtadest) Mäetaguse vallseljakul. Arheoloogiliste leidude ja andmete kogumine aktiveeris lastevanemaid kogu kooli ümbruskonnas. Ei leidunud ühtki inimest, kes meie kodulooringi üritusi omalt poolt poleks tahtnud toetada.

Huvitavaks arheoloogiliseks leiuks meie koolis oli väike kivi-kirves. Et Ajaloo Instituut selle vastu huvi tundis, saatsime selle sinna ja saime vastutasuks komplekti muinasaegsete kivi- ja luuesemete jäljendeid. Kivikirve leidnud õpilast premeeriti. Ringi liikmeile oli üllatuseks, et see kirves võis olla nii vana — 4000 aastat. Juba siis pidi meie aladel liikuma inimene — III aasatuhandel e. m. a.!

Samal esimesel tööaastal sattusime kaudsete teadete abil huvitavale muinasleiule. Kahulas oli MTJ-i traktorist Kalju Pool põllul välja kündnud suure peiteleiu — 48 ühesuurust üksteise sisse pakitud pronkskaussi. Kahjuks olid need meie kohale jõudmisel juba laiali kantud, suuremalt osalt rikutud, sest kõik kausid olid millekski kasutusele võetud. Mõned neist õnnestus meil siiski leida ning saata Ajaloo Instituudile. Rakvere Rajoonidevaheline Koduloomuuseum sellest kuuldes astus kohe meiega kontakti ja sai ka veel neid kausse. Selgitustööl, mida tegime ümbruskonnas ja ka rajooni õpetajate augustikuu konverentsil, kus andsin ülevaate meie ringi tööst, oli see tulemus, et muinasleiud meie rajoonis enam kaotsi ei lähe, vaid satuvad sinna, kuhu vaja — meie maa teadusliku uurimise asutustesse. Nii mõnedki leiud on sest ajast peale registreeritud ja saanud teadusele uuritavaks, näit: möödunud aastal Toilas, kus kolhoos kruusa võttes sattus vanale kalmele, mille Ajaloo Instituut koos Rakvere muuseumiga möödunud aasta suvel läbi kaevas. Kui hiljem sama traktorist Kahulas kündis välja uue peiteleiu, teadis temagi käituda õigesti. Instituut premeeris teda.

Veidi hiljem sai meile ringi liikme Toivo Kiire kaudu teatavaks Mäetaguse suurim muinasleid, mille ajalugu on väga õpetlik. Toivo vanaisa Oskar Vallimäe (Veeber), kes kord noore poisina 1908. a. sügisel jäätanud maaga kattis kartulikuha ning mulda, õieti juba mulla aluskihti sügavamalt võttis kui tavaliselt, sattus labidaga mingi metalleseme vastu. Südame põksudes kaevas ta ettevaatlikult välja peiteaarde — 15 pronkskaussi ning veel kaks, mis olid äärtpidi vastastikku pan-

dud ning kokku tinutatud. Kodus viimaseid avades leidis Oskar Veeber sealt seest kasetohu vooderduse ning sellesse pakitud kuld- ja hõberahasid, hõbekange ja igasuguseid ehteasju: sõlgi, käe- ja kaelavõrusid, preese, sõrmuseid, kõrvarõngaid, mis kokku kaalusid 12 naela (ligi 5 kg). Koplüküla vabadik ei teadnud selle varandusega midagi peale hakata. Ema, kes käis Jõhvis võid müümas, võttis mõned ilusad asjakesed kaasa ning müütas seal neid kopikate eest. Suurem osa pronkskausse vahetati räbalakaupmehele. Kui kodukülasse tuli külla tuttav Narva graveerija (hiljem töötas Tallinnas) Heinrich Kiiver, kõneldi temalegi sellest vaese mehe õnnest. Kiivrit see leid huvitas, ta pakkus kogu selle varanduse eest, mida lauale puistatult oli terve kuhu, 100 rubla ja taskukella. Veeber pidas hinda heaks ja kaup sobis. Et kohapeal leidus ka ajalehe kirja- saatjaid, ilmus teade leiust ajalehes. Eesti lehest see sõnum trükiti saksa lehte. Nii sai loost teada baltisaksa ajaloolane Richard Hausmann (1842—1918), kes asus tegutsema. Veeber kuulati üle kohale sõitnud urjadniku poolt, hiljem kutsuti ta Jõhvi kreisiülema noorema abilise juurde, kuhu seks ajaks olid toodud ka ta leitud asjad (vist mitte kõik) ja taheti siin asjale anda selline kuju, nagu oleks H. Kiiver need asjad leidjalt välja petnud. Veeber seda eitas, öeldes, et müüs need vabai kokkuleppel. Hausmann aga on leitud esemeid näinud Tallinnas kubermanguvalitsuses, kuhu need vahepeal olid saadetud, ja nad seal pildistanud. Kuigi Hausmann soovitas kolmele tollaegsele arheoloogiaga tegelevale asutusele leid omandada — Kiiver nõudis vaid 45 rubla, kuldrahad ta nähtavasti oli suutnud mängust välja jätta. Ükski nendest asutustest aga ei omandanud neid. Pole teada, millal ja kuidas sattus leid Sakamaale Mainzi linna, muutudes rahvusvahelise spekulatsiooni objektiks. 1910. a. omandas Vene keiser Nikolai II osa sellest leiust, mis paigutati keiserlikku Ermitaaži Peterburis, kus see on praegugi. Vaatamiseks see leid pole praegu eksponeeritud. Hausmann avaldas Berliinis leiu kohta teadusliku kirjutuse ühes fotodega («Baltische Studien» 1914), millest ka meie ENSV TA Keskraamatukogu töötaja sm. V. Milleri lahkel vastutulekul hankisime andmeid. Nüüd teab isegi hallipäine leidja, millise rännaku tegi tema aardeleid. Veel praegugi ei suuda ta endas maha suruda kahetsust, mida oli tundnud, kui hiljem, pärast müüki Kiivrile, kaks Peterburi härrat olid tema juures käinud ning öelnud, et nad oleksid 2000 rubla maksnud, kui kõik leiu oleksid endale saanud. Mäetaguse parun aga, kes asjast hilinemisega kuulis ja leidja mõisa kutsus, andis talle väikese kõrvarõnga eest, mis leidja enesele mälestuseks oli

jätanud, 10-rublalise kuldraha. Tuleb veel lisada, et aastaarvude alusel saksa ja inglise rahadel, mis aardes leidusid ning Hausmannile uuritavaks said, on aarded peidetud maapõue XIV sajandil, niisiis umbes Jüriöö ülestõusu ajal.

1955. a. suveks said õpilased ülesandeks koguda andmeid 1905.—1907. aasta revolutsioonist. Juba kevad-talvel me lugesime Vilde «Seadusemeest», «Tooma tohtrit», Lilienbachi, materjale «Kaagist» ja muud. Jutustasin isiklikke mälestusi 1905. aastast Jõhvis. Et Mäetagusel 1905. a. polnud eriliselt suuri sündmusi, siis oli üles märkida võrdlemisi vähe. Mõningaid tulemusi andis ka vanemate inimeste usutlemine.

Muidu jätkus seniste alade uurimine, kuid silmapiirile tõusis ning võeti töökavva ka uusi. Septembris korraldati ühel pühapäeval pioneeriorganisatsiooniga ühine suure osavõtjate arvuga matk Kalina Linnamäele. Soo oli sellel sügisel haruldaselt kuiv. Pöördudes tagasi Kalina soojärve (kui tore on seal supelda!) ja Kalina küla kaudu, läbisime väga ilusa marjarikka männimetsa, peatusime Kalina vanas koolimajas (35 aastat pole siin enam toimunud õppetööd), vaatasime Kalina täiesti kuiva kuristikku, kogusime andmeid vanadelt inimestelt, keda külas kohtasime, linnuse, Kalina küla mineviku ja muu kohta. Avastasime siin uue probleemi: keskajal katoliku kloostrile olemasolu Mäetagusel.

Ajaloo Instituudilt ei saanud me selle kloostrile kohta mingisuguseid andmeid. Et ta aga on olnud, seda kinnitab Kolostril küla ja Paatermäe nimi, suured sügavad ristid raudkividel, mis kunagi on märkinud kloostril maade piire, ehituste jäänused samas piirkonnas, rahvapärised kloostril keldritesse maetud varandused ning kirikukellade kohta. Üks varanduseleid on siin olnud, aga ei leidja ega leitud aarded pole saanud teatavaks. Praegugi leidub siin karjamaal, mis kunagi on kuulunud kloostrile, kivi huvitava reljeefpildiga, mis nagu kujutaks kohalikku maastikku. See reljeef ei saa kuidagi olla ise tekkinud. Klooster on arvatavasti likvideerunud reformatsiooni tulekul, hävinud aga Venel-Liivi sõja ajal. Kuna sellest ajast on möödunud 400 aastat, siis pole imestada, et selle aja jooksul on kadunud mälestusedki omaaegsest võib-olla mitte väga suurest asutusest. Üks kloostril majanduslikke asutusi — villaveski Veskijärve mäe juures on töötanud, nagu mäletatakse, veel umbes 100 aastat tagasi. Nüüd on kadunud jäljetult nii järv kui veski, aga nii järve kui ka veskipaisu kohta võib veel ära tunda. Kõige püsivamad rahva mälestused on nimed.

Rahvasuu andmeil otsiti maa-alust käiku Mäetaguse mõisa

härastemaja alt mäeni. Aga et kooli keldrist on ilma müüre lõhkumata raske leida käigu algust, tuli selle otsimisest loobuda, kuigi see eriti poistele oleks pakkunud huvi. Härastemaja ning mõisa teiste tähtsamate hoonete mõisaageid suuri fotosid saime ühelt endiselt mõisniku teenijalt. Härastemaja ees on palmid, terve lilleaed, mida aednik parajasti korraldab, paraadukse ees lõvikujud, härrased ise teise korruse lahtisel rõdul. Nii elati mõisas. Sellest elust jutustas meie õpilase Ivar Veirami vanaema, kes oli mõisas olnud toatüdrukaks.

Koguti rahvajutte ja pärimusi mõisapargis asuva sammaste ja võlvidega kivitabeli kohta, mille juures pühapäeviti pärast jumalateenistust mõisaorje nende eksimuste pärast nuheldud. Känd kasest, mille küljes seda tehtud, on veel kabeli ees säilinud, kabeli puuosad said tuleohvriks Suure Isamaasõja ajal. Üks õpilane kirjutas oma isalt saadud sarja tondijutte, mis kõik on kohaliku värvinguga, teised kogusid muistendeid Jõuga järvedest. Arvi Tarum pani oma vanemalt kirja naljalugusid talusulasest-vembumehest Panga Jaagupist.

Et ma, nagu juba öeldud, rajooni õpetajate augustikuu konverentsil ringi töö kohta sõna võtsin, siis oli selle tulemuseks kontakti sattumine rajooni mitme kooliga ning pärast vastava artikli avaldamist «Nõukogude Õpetajas» ka teiste rajoonide kodu-uurijatega. Peale selle leidis häid inimesi, kes küll ei töötanud koolipõllul, aga tulid siiski appi heade nõuannetega. Tuleb mainida tingimata kirjandustegelast Oskar Kuningat Tallinnast, kes saatis meile väärtuslikke näpunäiteid meie ümbrusest põlvnevate kirjanike ning teiste kultuuritegelaste elulugude ning tööde uurimiseks.

Meie kodu-uurimistöõ ideede propageerimisel on suur osa olnud ka rajooni ajalehel «Sotsialismi Tee», kes on avaldanud meie materjale ja nii äratanud huvi kodu-uurimistöõ vastu kogu rajoonis, sest nagu on selgunud, loetakse rajooni ajalehte meil väga hoolega.

Teisel tööaastal asusime kindlamalt Bornhöhe elu uurimisele. Teatavasti töötas ta ülemtalurahva-kohtu eesistujana Jõhvis paarkümmend aastat. Kuna selle kohtu kaasistujateks olnud vallakohtute tegelased — need olid ju ikka vanemad mehed — on kõik jõudnud ära surra, siis ei olnud kusagilt saada andmeid selle silmapaistva kirjaniku kohta peale selle, mida mina ise mäletan oma nooruspäevist. Meil aga õnnestus siiski Alutaguse metsade põhjast üles otsida omaaegse Jõhvi notari leske A. Välit, kes Jõhvis elades Brunbergide perekonda lähemalt tundis ja nendega läbi käis. Nii saimegi väärtuslikke andmeid Bornhöhe elust Jõhvis. Varsti soovis neid meilt saada ENSV

TA Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum, kellele me need materjalid saatsime. Ammu oli meil üles tõstetud küsimus Bornhöhe majale mälestustahvli panemisest ning sinna me

Maja Jõhvis Rakvere t. 7, milles elas Eduard Bornhöhe-Brunberg 1906.—1914. a.

moriaalmuuseumi rajamisest. Ed. Vilde muuseumile Tallinnas saatsime materjale Kiiikla mõisniku suhtumisest Vilde teostesse.

Aastavahetusel oli meile kõigile meeldivaks ürituseks koolidele soovitatud suusaretk metsa «valge raamatu» lugemiseks. Kuna meie ümbruskonna metsad pole veel tühjad ulukeist, metssigugi elutseb siin, siis oli seal palju, mida «lugeda». Läbi metsa siirdusime hiljem suurele Ratva järvele, mille lumega kaetud jääavarused suusatasime läbi risti ja põiki. Jõudes tagasi koolimajja, korraldasime vestluse ning tegime matkast kokkuvõtteid. Ongi vajalik koduümbrust tundma õppida igal aastaajal.

Tööpuudust meie ringil ei tulnud. Alati oli küllalt küsimusi järke ootamas. Ühel koosolekul esitati kuuldus Kivilaua metsast. On selline mets? Sellest on rääkinud vanemad mehed, et see asub mitte eriti kaugel, soode ja lodumetsade taga. Kui 1939. a. puhkes Teine Maailmasõda, siis öelnud tollaegne

Mäetaguse vanim mees Joosep Kiiver: «Ega siis muud, kui jälle Kivilaua metsa». Miks ta nii ütles? Selgitasime, et Kivilaua mets on olnud vanasti sõjaaegseks redupaigaks. Vaenlane poleks osanud sinna järele tulla, ja ega sinna teisiti kui jalgsi pääsenudki. Nime ta olla saanud laiaast tasasest kivist, millel teise kiviga hõõrutud kaasavõetud viljateri jahuks. Kaunil maikuu päeval siirdusime sinna jalgsi. Metskülast tuli kolhoosnik Vaas teed juhatama. Karjapoisina oli ta viimati Kivilaua metsas olnud, aga tee juhatas kätte õigesti. Mida kõike meie seekord ei näinud: avastasime saarma elukoha, nägime sihikraavis vesirohte, metsas tetri, mõtuseid. Lõpuks leidsime suured kadakad. Niisuguseid polnud keegi meist varem näinud. Tõelised palgipuud! Kõige rohkem huvi pakkus Kivilaua mets ise. See on kõrge kuusemets, mille kuivas pinnases on palju auke, mis võisid olla vilja ja muu varanduse panipaikadeks redusolemise ajal. Küllap siin primitiivseid elamuidki pidi olema. Kaevu leidsime, mis oli kaunis lagunenud ning sisse langenud, aga kivilauda ei leidnud. See võis olla samblasse kasvanud või mullaga kaetud. Vana Vaas, kellelt hiljem küsisime, ka ei teadnud. Tuli selle otsimine jätta tulevikuks.

Üheks ülesandeks meie teisel tööaastal oli ümbruskonna hariduselu ajaloo uurimine. Mäetaguse kooli kohta avastasime huvitava vana dokumendi, mis kinnitab vallakooli olemasolu siin juba 1849. a., aga ta võis eksisteerida juba enne seda. Õpetajate mälestuste järgi võib kooli olemasolu taastada kõige enam kuni 80 aastat tagasi, mitte palju rohkem.

Samal 1956. a. kevadel külastas meie ringi kirjanik Saar Eesti Raadiost. Ta tundis huvi kõige vastu, mis meie ring on teinud. Meie lapsed kodunesid temaga peagi ning kõnelesid oma üritustest magnetofoni, millest sai hiljem saade lasteraadios. «Pioneeris» ta avaldas jutustuse meie linnuse avastamise retkest. Selline huvi väljastpoolt meie ringi töö vastu tõi kaasa suure elavnemise meie kodu-uurijade töös.

1956. a. sügisel koostatud tööplaanis oli kõigi pooleliolevate ürituste jätkamine, uue üritusena kahe kirjaniku eluloo uurimine, kes on meil kas elanud ja töötanud või siin isegi sündinud ja kasvanud.

Täitus 150 a. F. G. Arveliuse surmast. XVIII sajandi 80ndail aastail ta teenis koduõpetajana Kiikla mõisas maanõunik Roseni juures ning kirjutas «maarahvale» esimesed ilmalikud raamatud meie kirjanduses. Asusime koguma tema kohta materjale ning pühendasime temale ühe töökoosoleku. Ühtki tema teost meil saadaval ei olnud, välja arvatud katkendid kirjandu-

se õpikust. Ratva ja Kiikla rahvas temast midagi ei tea, sest on möödunud 5—6 inimpõlve ajast, mil ta siin elas. Mõningaid andmeid Arveliusest toovad Mäetaguse paruni Eugen Roseni memuaarid «Sechs Decennien». Hoone aga, milles ta elas ja töötas, püsib praegugi ja selle ning ümbruse kohta on rahvasuus pärimusi. Oleme kogunud neid ja jaganud kirjandustead-

Endine Kiikla mõisa härrastemaja, milles elas ja töötas F. G. Arvelius 1780.—1790. a.

lase Aarne Vinkeliga, kes Arveliust uurib. Arveliuse teoseid võib näha Tartu Kirjandusmuuseumis. On kavatsus käesoleval aastal hoonet — endist Kiikla mõisa härrastemaja, milles praegu asub Mäetaguse kn. raamatukogu ja rahvamaja ning kolhoosi «Juuni Võit» juhatus, tähistada memoriaaltahvliga, mis oleks kultuurilooliseks sündmuseks kogu rajoonile.

Mäetagusel on sündinud ja üles kasvanud koolimees ning kirjanik August Tõnurist (1869—1943). Ta on õppinud Mäetaguse vallakoolis, Iisaku kihelkonnakoolis, ning lõpetanud Narva linnakooli. Opetajana töötanud Võrnus, Uue-Sõtkel, Vasaveres, kokku 20 a., hiljem Narvas. Ta loomingu varasem osa: «Kriipsud» (1909), «Kui loodeti» (1909), «Patuoinas» (1914) ja «Valgus ja varjud» (1923) käsitlevad Jõhvi kihelkonna elu. Kõik ta tsaariaegsed teosed, ka 1912. a. ilmunud «Narva» kirjastas Juhan Liliénbach, Tõnuristi sõber, kes omal ajal samuti töötas Jõhvis. Oma teostes võitleb Tõnurist mõisniku ja papi võimu vastu ning talupoja ja vaese rahva eest, kirjeldab selleaegseid kooliolusid, propageerib haridust. Ereda kuju on ta loonud

Jõhvi rahvavaenulikust pastorigist Christophist. Kõik Tõnuristi nimetatud teosed on kodulooliselt suure väärtusega ning kodu-uurijaile eriti huvitavad. Ka oli ta nagu Juhan Lilienbachki hoolas rahvaluulekoguja. Tõnurist võttis osa 1905. a. revolutsioonist ja oli sunnitud karistussalkade ilmudes põgenema. Ta hilisem kirjanduslik looming on pühendatud Narvale. Meie oma ringis pühendasime Tõnuristile mitu töökoosolekut ning võtsime läbi mõned tema novellid, mille tegelastena esinevad kohalikud inimesed. Saunast, kus ta sündis ja üles kasvas, on Mäetaguse Koplikülas säilinud vaid rohtunud ase, mis ootab tähistamist.

Mäetaguse vana koolimaja, kus õppis August Tõnurist.

Uurides oma matkadel maastikku, loodust — niite, metsi, soid, oleme loomulikult huvi tundnud ka ümbruse vesikondade vastu ning peale järvede vaadeldud jõgesid, allikaid ja kuristikke, mida siin leidub laialdaselt. Oleme erimatkadega õppinud tundma kolme siinset karstiaala: Kalina — Mäetagusel, Ratvas ja Kiiklas. Et meie teadlased neid nähtusi veel uurinud ei ole, siis on meie kodulooring siin esimene vaoajaja. Karstialadest, millest oleme teinud mõningaid fotosid, on kõige suureviisilisem Mäetaguse-Kalina karstiaala.

Suurejooneline loodusnähtus on Lähteallikas terve allikate süsteemiga Ratva maa-aluse jõe väljatulekul maa peale. Kiikla kurisu ning allikate kohta kogus andmeid ja koostas väikese iseseisva uurimuse Mäetaguse kodulooringi üks aktiivsemaid liikmeid Avo Tinno, kes möödunud aastal lõpetas 7-kl. kooli. 1956/57. a. oli ta ringi juhatajaks.

Möödunud suvel pandi meil kehtima ENSV Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadus «ENSV looduse kaitsest». Meie kodulooring tervitas seda. Meile tulid meelde imesuured kadakad, mida mõtlesime esitada looduskaitse alla võtmiseks. Aga kui läksime metsa, et ette valmistada kõik vajalikud andmed, leidsime eest nende kadakate kändud. Kolhoosnikud olid need eel-

Känd, mis jäi järele õpilaste poolt avastatud suurest kadakast. (Läbimõõt 25 sm).

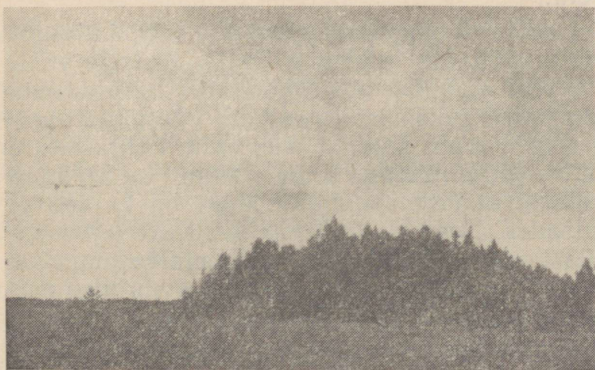
misel talvel ehitusmetsa raie puhul maha võtnud, sest mets kuulus kolhoosile. Õnneks olid siinsamas üle sihi ja kraavi riigimetsas suured kadakad, ehkki veidi nooremad, säilinud. Siit me siis Kiikla metsaülema loal mõõtsime välja hektarisuure metsatüki ning kõigi vajalike vormitäitmistega esitasime sm. Valsineri kaudu looduskaitse komisjonile.

Looduskaitsele koolis on aga palju ulatuslikum tähtsus. Tuleb hoolt kanda, et looduskaitse idee koolis oleks viidud iga õpilasele ja istutatud ta teadvusse, et ekskursioonidel ja matkadel ei rikutaks puid ja põõsaid, ei nopitaks haruldasi taimi, ei loobitaks maha ning jäetaks vedelema igasugust prahti ja prügi. Seda looduse hoidmise ja kaitsmise vaimu tuleb lastes kasva-

tada, kuni see muutub üldiseks ja valitsevaks kultuurseks harjumuseks. Mitte asjata ei looda looduskaitse töötajad meie vabariigis abi koolilt, noortelt. Meil õpetajail tuleb sest täie jõu ja tahtega kinni haarata.

Uhenduses Suure Oktoobrirevolutsiooni 40-nda aastapäevaga uurisime 1917. a. ning hilisemaid sündmusi Mäetaguse ümbuskonna vanimate inimeste käest. Verine on olnud siin saksa okupatsioon 1918. a., samuti 1941.—1944. a., millal paljud kaotasid elu, nende hulgas oli ka meie õpilaste omakseid. Viimaste aegade sündmused aga on veel nii värsked, et neid mäletavad isegi vanemate klasside õpilased ning jutustasid neist osalt endi, osalt vanemate mälestuste järgi. Nii on justkui sild loodud mineviku ja oleviku vahel.

Kalina soolinnuse kohta oli meil vahepeal kogunenud mitmesuguseid andmeid ja pärimusi. Rahvasuus liigub andmeid tammisest palkteest soos. Neis küsimusis osutas meile palju teeneid hallipäine Kalina kolhoosnik Mihkel Võhmar. Kui tema enam kui 70. aasta eest õppis Kalina koolis, oli seal koolmeistriks Gustav Käbin, eesrindlik koolimees, kes oli tegelnud linnamäega soos, viis sinna ka õpilased ning tema see oli, kes linnamäest teateid saatis Jaan Jungile. M. Võhmar jutustas meile ka Vardjassaarest, mis asub linnamäe lähedal

Vaade Vardjassaarele Kalina soos.

ning millel on olnud otsene side linnamäega, kuna arvatavasti siin on, nagu nimigi näitab, elanud vardja, linnuse kaitsekorraldaja. Oleme sedagi paika uurinud. Vardjassaar on küllaltki

suur (5,2 ha) ja kõrge saar soos, praegu ilusa metsaga kaetud, aga kunagi on siin haritud põldugi, on olnud ehitused, inimasula. Arheoloogilised kaevamised tooksid siin mõndagi päevavalgele meie nurga vanast ajaloost. Ühe pärimuse järgi on linnamägi siin olnud juba siis, kui vallseljakut piiranud veel järve vesi. Kui linnamäe vallidest kord on katsutud kruusa võtta, tulnud sealt lagedale põlenud palgid. Et vallides leidub sütt ja tuhka, oleme meiegi õpilastega ettevaatlikult järele vaadanud. Viimasel kevadel oli meil õnnelik juhus linnamäe plaanistada. Siin piirkonnas teostas mõningaid riiklikke töid Põllumajanduse Ministeeriumi maamõõtja H. Aasmäe. Ta oli väga huvitatud kodulooringi harrastusist ning tuli ühel pühapäeval kaasa teodoliidiga. Paari päeva pärast oli meil juba linnamäe plaan.

Möödunud sügisel esitas ring Vabariikliku Laste Turismi-Ekskursiooni Jaama konkursile linnamäe kirjelduse koos plaaniga. Kokkutulekule Tallinnas saatis ring oma innuka ja tööka liikme Hulda Maalma, kes ka raadiosaates esines ringi tööst.

Samal ajal otsisid kodu-uurijad raudoradega palkteed. Selle alguse leidsime me linnamäe juurest. Avastasime turbas ümargused palgid umbes 75 sm sügavuses, aga täit selgust selle palktee suunast me siiski ei saanud. See on veel tuleviku ülesanne. Näib, et seda ei saa avastada ilma põhjalikuma kaevamiseta.

Viimasel aastal kippus meie ringi töö vägisi ulatuma üle kooli ümbruse piiride. Me tundsimme huvi soosaarte vastu Muraka soos, kuna seal elab üks meie kodumaa haruldasemaid linde. Samuti on väljaspool meie rajooni Veskioja-nimeline koht Varessaare metsavahi lähedal, kus enne Põhjasõda on olnud samanimeline küla, mis aga kuni tänini on jäänud asustamata. Selliseid kunagi asustatud kohti on ka teistes ümbruskonna metsades. Need kuidagi paeluvad tähelepanu ning ergutavad õpilasi minevikku uurima, andmeid koguma.

Möödunud aastal käsitles kooli geograafia õpetaja sm. Palo ots klassis polaarmaid ning kasutas saateainena akadeemik Obrutševi fantastilist noorsoojuttu «Sannikovi maa». Samal ajal kuulsime täiesti juhuslikult ühe Kohtla-Nõmme töötaja kaudu, et Kukruse parunite kalmistul olevat mingi kivilaeva kujutav monument. Küsimuse lähemal uurimisel selgus, et see monument on püstitatud polaarmaade uurija Eduard Tolli (1858—1903) mälestuseks, keda Obrutšev oma teoses nimetab parun Tolliks. Ta on olnud Kukruse Tollide lähedane sugulane. Suvel Leningradis ekskursioonil olles külastasime Arktika

Muuseumi, kus tutvusime Eduard Tolli materjalidega. See oli huvitav.

Me kogusime andmeid ka omaaegse Kukruse paruni Robert Tolli kohta, kes on tuntud Baltimaade ajaloo tähtsa uurijana, kelle kasutada oli tähtis ajalooline nn. Kukruse arhiiv. Mäetaguse kodu-uurijad katsusid astuda samme Kukruse kalmistu

Kodulooringi liikmeid matkal 1957. a. kevadel.

rüüstamise vastu. Meie kodukoha ajaloo uurimise seisukohalt ei ole tähtsusetud eespoolnimetatud Mäetaguse mõisniku Eugen Roseni (1759—1834) memuaarid «Sechs Decennien» ning ta dekabristist poja Andreas Roseni omad. Võõrkeelsetena ning pealegi raskelt kättesaadavatena need pole meile uuritavad, aga neist teadagi on lastel huvitav. Ma isiklikult olen nendega tutvunud Tartu Riikliku Ülikooli Pearaamatukogus ja ENSV TA Keskraamatukogus Tallinnas.

Et käesoleval aastal täitub 100 a. Mahtra sõjast, oleme asunud uurima talurahva rahutusi Jõhvi rajoonis, kus oli kaks rahutuste kollet: Vaivaras ja Peeril. Viimast on hakanud uurima Peeri Algkool, kellel on kogutud mõningaid pärimusandmeid. Neiski küsimustes on meil kontakt Ajaloo Instituudiga.

Asutustest, kelle abi kodulooringi töös meie koolile on olnud tõhus, tuleb eraldi märkida noort, Haridusministeeriumi poolt ellu kutsutud asutust — Vabariiklikku Laste Turismi-Ekskursiooni Jaama, kes oma lühikese kestvuse ajal on teinud palju head tööd. Jaama metoodik sm. L. Loonet külastas meid 1956. a. sügisel, tutvus meie töö ja üritustega ning töötas kaa-

sa ühel meie töökoosolekul. Ta tutvustas meid mõnede huvitava matkamarsruutidega ja tõi meile kaasa juhendavat kirjandust. Suuremaks kui seda abi tuleb aga pidada asjaolu, et sm. Loonet ei pidanud raskeks olla meile vahemeheks Tallinnas, muretsedes raamatukogudest ning saates meile vajalikku kirjandust. Niisuguse organiseeriva ja juhtiva keskuse olemasolu Tallinnas soodustab tööd kohtadel. Suurt kasu on toonud sama jaama poolt korraldatud õpilaste-koduloolaste kokkutulekud Tallinnas.

Ei saa muidugi ka tunnistamata jätta kooli enda, ta juhtkonna, kõigi õpetajate heatahtlikku ning toetavat tähelepanu kodulooringi tööle. Igaüks abistas, millega sai. Pedagoogiline nõukogu premeeris korduvalt ringi paremaid liikmeid väärtuslike kingitustega, eriti raamatutega kodulooliselt alalt, arheoloogiast jm.

Tunnustust leidis ringi töö lastevanemate ja ümbruskonna rahva poolt. Ringil endal aga oli suur mõju ümbruskonnale kaugelt laiemas ulatuses, kui vaid kooli piirkond. Kui me pärast esimest matka mõne kuu pärast sügisel jälle olime Kalina linnamäel, siis leidsime, et seni unustatud paik oli saanud üldsuse huviobjektiks: sohu olid tekkinud paljutallatud teerajad, mis sinna viisid igast küljest. Sama juhtus kõigega, mis oli muutunud meie uurimisobjektiks. Sellest näeme, kui suur tähtsus on sellisel kultuuripropagandal meie rahvale.

Ma juba märkisin, et viimasel aastal meie töö laienes ja hakkas võtma ülerajoonilist ulatust. Seda soodustas omalt poolt haridusosakonna, inspektorite, eriti aga pedagoogilise kabineti tegevus, kes kodu-uurimistöö on tihedalt võtnud oma töökavva. Asunud detsembris elama rajoonikeskusesse, olen kasutanud pedagoogilise kabineti lahkust ja luba ka pensionärina ta juures koos teistega töötada. Jaanuaris toimunud rajooni pedagoogilistel lugemistel esitasin ma ettekande selle kohta, mida saaksid Jõhvi rajooni koolid teha kodu-uurimistöö alal, mida uurida. Sellest sai omamoodi rajooni kirjeldus, õieti küll vaid raamistik sellele. Jõhvi rajooni pedagoogiline kabinet on hakanud välja andma rikkalikult illustreeritult kodu-uurimuslikku seinalehte, kuhu koondatakse materjale kõigist sel alal tegutsevatest koolidest.

Üldse peab tunnistama, et huvi kodulooliseks uurimistööks meie vabariigis on viimastel aastatel kasvanud, hoogu võtnud, ja seda kogu meie avalikkuses.

Kellelegi meist vist ei jäänud aastavahetusel märkamata väärtusliku albumi «Eesti kaunis loodus» ilmumine. See on

meie teadlaste töö. Kui palju soojust meie maa ja looduse vastu õhkub neist lühikestest tekstiridadest, mis on poetatud piltide äärtele ning vahekohtadesse! Peaaegu igast kodumaa nurgast on seal midagi. Kodu-uurijale vajalik, meeldiv teos! Kui palju on siiski praegu võimalik inimesel õppida, vaadelda, näha ning kui armas ja kaunis on meie maa!

Olen võrdlemisi üksikasjaliselt ja võib-olla liigagi pikalt esitanud meie kodulooringi töökäigu kolme aasta jooksul. Praegu pensionil olles on mul aega olnud tehtud tööd analüüsida ning kokkuvõtteid teha. Tuletades meelde töö algust, võin kinnitada, et selles esines ilmekalt see alusjõud, mis kujunes meie ringi töö tõukejõuks ning energiaallikaks kogu järgneva aja jooksul: kõik lapsed armastavad oma kodu, kodukohta, kodumaad, nendel on loomulik huvi ja kiindumus sellesse. See tunne, samuti kui kõik muu vajab arenevas inimeses arendamist, kasvatamist, süvendamist, õiget suunamist. Ja mis selgus kohe alguses? Kui me läksime matkama ning olime eemaldunud vaid paar-kolm kilomeetrit koolist mööda luulelist jalgrada vallseljaku harjal, siis selgus, et enamik lapsi polnud siin kunagi käinud, kuigi kohad olid neile käe-jala juures. Nad olid liikunud mööda teid, käinud tädide, onude ja koolikaaslaste juures, aga koduümbruse kauneid kohti polnud neile keegi näidanud, kõnelemata kaugemaist. Kas kõik õpetajad, kes koolides töötavad, tunnevad oma ümbrust? Nemadki liiguvad tihti šabloonilises kitsas ringis ja tuhanded võimalused teha oma elu ja töö mitmekesisemaks, kaunimaks, huvitavamaks, elamisväärsemaks lähevad tühjalt mööda. Koduümbruse tundmine võimaldab seda vältida: ta rikastab inimest, laiendab silmaringi, kasvatab tahtejõudu. On ju inimene osa loodusest, ja õnnelik saab olla vaid see, kellel sellega on orgaaniline side, kes sellest loodusest, oma rahvast, ta kultuurist ja kiindumusest kõigesse sellesse ammutab jõudu, seda jõudu arendab, kasvatab ning kasutab uute väärtuste loomiseks, ühiskondliku elu edasiviimiseks. Et aga meie maa ja rahva, meie sotsialistliku riigi tulevik on ta lastes, kes on usaldatud meie kätte, siis kogu vastutuse koorem selle töö täisväärtuslikkuse eest lasub meil, Nõukogudemaa pedagoogidel. Kui vanal või noorel pedagoogil on huvi ja armastust meie maa ja rahva, ta võitlusrikka mineviku, tema loodud kultuuri vastu, siis ei ole koduloolise töö juhtimine talle raske. Ärgu vaid oodatagu kõrgemalt poolt käsku, korraldust, ettekirjutust! Šablooni, formalismi, paberlikkust see töö ei vaja ega salligi, siis kaotab ta elujõu. Kodu-uurimistööks on vaja kooli enda, ta töötajate tahet

ja algatust. Ja selles töös tuleb hinnata vaid seda, mis õpilast otseselt kasvatab, tema vaimujõudu, ta tundeilma ning tahet suudab arendada, ta silmaringi laiendada, temast kujundada kultuurilist isiksust. Õpetajas peab olema tuld. On ju loodusestki tuttav, et põlev süsi sütitab kõike, mis ta külge puutub, kui see vaid on suuteline tuld võtma. Aga lapsed on alati olnud kõigekeks heaks ja kauniks süttivad. Olgem pedagoogid ise need hõõguvad söed!

Kui ma lõpuks endalt küsin, mida ja kui palju positiivset andis töö kodulooringiga Mäetaguse 7-kl. Koolis, siis võiksin selle kokku võtta järgmiselt. Kõik, kes endid ringis ühisele tööle rakendasid, said omavahel ja ka hooldajatega sõpradeks, muutusid ühtekuuluvaks kollektiiviks, kes kõikjal, kus ta ka ei liikunud ja mida ei teinud, tundis end koduselt ja hästi. Ühised ettevõtted, üritused ja tööd liidavad, koondavad õpilasi ühiseks perekts. Et ringi töö oli rangelt vabatahtlik ilma mingi sundusega, eeldas osavõtt sellest õpilasel iseseisvat, isiklikku algatust, huvi ja vaimse tegevuse tõusu kodu-uurimise vastu. Tihti olid õpilased need, kes mind lükkasid, kodunt välja viisid, ikka uut ja uut algatasid, probleeme ise leidsid. See rõõmustas ja innustas mindki, vana inimest. Koduradade ja ümbritseva looduse tundmaõppimine laiendas laste silmaringi, rahuldab nende loomulikku kiindumust ja tahet uurida ja õppida. Laps õpib rakendama oma õppeainetest saadud teadmisi praktiliselt, sellega süvendab neid. Ta õpib vaatlama, mõtlema, tegema järeldusi. Samal ajal rikastub ta tundeilm, ärkavad ja kasvavad lapse emotsionaalsed jõud, suhtumine loodusesse ja ümbritsevasse ellu muutub teadlikuks, õrnamaks. See laieneb kord-korralt meie kodumaale, suurele isamaale vähemalt nääkaugele, kui õpilane saab sellega kokku puutuda. See töö kujundab õpilast harmooniliselt, mitmekülgselt, kõigi lapses peituvate jõudude ja võimete osas. Ka füüsilisele arenemisele aitab see kaasa: matkamine kosutab tervist, karastab, teeb vastupidavaks, julgeks, ettevõtlikuks. Ta kasvatab viisakust, kollektiivsustunnet ja distsipliini. Väljas liikudes on lapse distsiplineerimatus teravalt silmatorkav, mõistetakse hukka kaasõpilaste poolt. Kui laps siiski tahab üritusi kaasa teha, asub ta end valitsema, ise kasvatama, muutub oma käitumises, oma isiku, oma iseloomujoonte hindamises teadlikuks. Võiks näitena tuua poisikese, kes ilmselt põdes kleptomaaniat — näppas kõikjalt, oli jõhker. Aga tal oli huvisid, ta oli midu andekas, oli palju lugenud, ta vaim vajas tegevust. Kui me jälle valmisusime matkaks, keeldusin teda kaasa võtmast, ütlesin seda

talle juba aegsasti. See mõjus. Ta oli väga löödud. Ta palus ja töötas olla korralik, mida ka suutis. Temast sai innukas kodu-uuriija. Et ta oli töökas, tuli ta hästi toime mõningate endale võetud ülesannetega. Kevadel pedagoogiline nõukogu premeeris teda. Ta lugupidamine endast tõusis, kord-korralt muutus kaasõpilaste ja õpetajate suhtumine temasse. Teda hakati ringis edutama juhtivatele kohtadele. Meie nagu ei pannudki tähele, millal temast oli saanud korralik sümpaatne poiss, kuna varem teda peeti lootusetult rikutuks.

Ringi töös saavad kujuneda õpilaste harrastused, selguda kalduvused, mis aitavad teha elukutse valikut õiges suunas. Iseseisev, omaalgatuslik töö arendab inimeses ta loovaid võimeid. Iga töö ja ürituse hea ja õnnestunud sooritamine kutsub temas esile uut tööindu, annab loomisrõõmu, mis vist kõigist rõõmudest ja lõbudest on suurima kasvatava ja kujundava tähtsusega. Ei ole vähese väärtusega ka avastamisrõõm, mida nägin, kui lapsed tulid kooli kodunt leitud muinsusesemetega või mingi uue teate või ideega. Lapse silmis see muutub nagu inimlikuks heateoks, kui ta pealegi on saanud teadlikuks, et ta sellega osutab mingi teene teadusele, koolile, kodule, oma kodumaale ja rahvale. Koduloolises töös tekib see teadlikkus, leiab kultiveerimist. Aegamööda õpitakse ise tegema avastusi, tekib huvi uurida, omandada väärtuslikke teadmisi. Mõningad probleemid võivad koolist kaasa minna inimese täisikka. Seda loova vaimu süttimist lastes ja noortes näha on suur rõõm ka kasvatajale. Sellepärast tahaksingi öelda eriti oma noortele kolleegidele: asuge kodu-uurimistööle, sellega te saavutate rahuldustunde oma tegevuses, muutute õnnelikuks, teete õnnelikuks teisi. Suurimaks rõõmuks maailmas on siiski loova töö rõõm. Kui see kasvatuslik moment on päästetud meie lastele ja koolidele, siis on palju päästetud, palju saavutatud.

Kui ma mõõdnud sügisel valmistusin lahkuma koolist, kus olin olnud õnnelik, ning Ajaloo Instituudiga vahetasin ringi asjus viimase kirja, arvas professor Moora heaks tunnustada mu ajaloo-harrastust ning soovis, et ma saaksin «selle harrastuse istutada mõnesse või mõnedesse õpetajatesse», kes mu tööd jätkaksid. «Sooviksin väga», kirjutas ta, «et leiaksite nii oma senises tööpiirkonnas kui laiemaltki oma harrastuste edasikandjaid.» See soov läks mulle südamesse. Võib-olla just sellepärast ma siingi esinen neil lugemistel. Aga mina sooviksin rohkem: ma sooviksin, et meie koolides ei oleks mitte ainult mõned, vaid sadu ja tuhandeid koduloo-harrastuse kandjaid.

Toimetaja: L. Repnau

Trükikoda „Haapsalu Graafikatööstus“ Haapsalus, Lembitu 12
Trükipoognaid 1,75. Arvutuspoognaid 1,39. Autoripoognaid 1,36
Tell. nr. 1693. XII 1959 Trükiarv 1000. MB 00926.

Hind Rbl. —40.

A-23297

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00377311 8